

Műhely

SZABÓ ELŐD

PRÉDIKÁLÁS 1989 ELŐTT ÉS UTÁN

A KERESZTÉNY MAGVETŐBEN MEGJELENT BESZÉDEK
ELEMZÉSE ALAPJÁN

Az 1989. esztendő az erdélyi magyarság történelmében fordulópontot jelentett.

Az 1989 előtti közel fél évszázad e közösség történelmének egyik, ha nem legsúlyosabban megpróbáló időszak volt. A hatalmon lévő kommunista rendszer céljai között szerepelt az erdélyi falvak megsemmisítése, a magyar nyelv visszaszorítása, a magyarságtudat nemzedékről nemzedékre való átadásának megakadályozása. E körülmények között, e szorításban próbált az erdélyi magyarság élni, túlélni. Ez a szorítás kétszerezetten érvényes volt vallásos közösségünk, az unitárius egyház számára. A román kommunista rendszer szemében ugyanis kettős szálkát is jelentettek a magyar egyházak: szemet szúrt nemzeti jellegük és a vallásos hit terjesztése is. A súlyos nyomás ellenére, engedményekkel, megalkuvással, de mégis létezhetett az egyház, s a jól meghatározott keretek vagy inkább korlátok között hirdethette a biztatást, reménységet adó örömmüzenetet.

A vallásosság helye a templom volt. A rendszer hangzatos szólamokkal túlkiabálta, elméletekkel kártyavárba, templomba akarta zárni, kicsúfolni, kijátszani, megtagadni a jézusi örömmüzenetet.¹ Ez a szorítás azonban minden hátránya, nyomorúsága ellenére összetartotta, egységbe fogta a gyülekezetek tagjait, s a templomot az igazság, az őszinteség, a hamisítatlanság szigetévé varázsolta – még akkor is, ha sok igazságot nyíltan, vagy egyáltalán nem volt szabad még a templomban sem emlegetni.

Az 1989 után eltelt két évtized nem a remélt Kánaánt, tejjel és mézzel folyó földet hozta el a magyar közösség, és az Unitárius Egyház számára. A szorítás, a nyomás fellazult, de ahelyett, hogy a szabadság előre lendítette volna a hit, az

¹ Simén Domokos: *Húsvétkor mi is Jézust keressük.* KerMagy 98. évf. 124.

erkölcs ügyét, a társadalom és benne az egyén egyre inkább eltávolodott e nemes céloktól. „Miért távolodik el tőlünk az ígéret földje?”² – tehetette fel a közösség és az egyén a kijózanodás hónapjai, évei után a kérdést. Talán azért, mert a lélekölő szorítás után túl hirtelen, váratlanul, felkészületlenül ért bennünket a ránk szakadó szabadság, s a szabadság alatt nem egymás szeretetben való szolgálatát értettük, hanem a „mindent szabad”-elv szerinti lélekölő szabadságot gyakoroltuk.

Ezek a változások, a történelem fordulatai természetesen éreztetik hatásukat a szószékeken elhangzott prédikációkban is. A kommunista rendszer kötöttsége és az új társadalom lazasága egyaránt felismerhető azokban a prédikációkban, melyek 1989 előtt vagy után jelentek meg a *Keresztény Magvető* lapjain. E hatásnak, hatásoknak vizsgálata, a két kor prédikációkban felismerhető jellemzőinek felkutatása, a hasonlóságok és különbségek felfedése képezi e dolgozat célját.

Munkamódszer

Az 1989. évet állítottam kutatómunkám középpontjába. A két körülötte lévő évtized – a nyolcvanas és a kilencvenes évek – prédikációirodalmát olvastam át, mert úgy éreztem, hogy egy évtizednyi anyag feldolgozása betekintést adhat a kor hangulatába.

Sorban elolvastam a *Keresztény Magvető*ben közölt prédikációkat, feljegyeztem a szerzők nevét, a beszédek címét, a bibliai alapgondolatokat, a beszédek témáját. Emellett pedig különleges hangsúlyt fektettem azokra a beszédekre vagy beszéd részletekre, melyekben a történelmi korszak jellemző vonásait, hangulatát, sejtetéseit találtam vagy éreztem meg a sorok között elrejtve.

Ezek után rendszereztem a textusokat, a témákat, s csoportosítottam a különböző beszédekben ismétlődő jelenségeket, hogy azokból általános következtetéseket vonhassak le.

Végül pedig kerestem hasonló vagy azonos témákra, illetve alapgondolatokra íródott beszédeket, melyek dolgozatom középpontjának vett év két különböző oldalán jelentek meg, s megpróbáltam az összehasonlítás módszerével felismerni, hogy mi az, ami közös, és mi az, ami eltérő az azonos témák más korokban való tárgyalásában.

² Szombatfalvi József: *Az ígéret földje*, KerMagv 97 évf. 292.

1989 előtti prédikációk

Szerzők

240 darab 1989 előtti prédikációt vizsgáltam meg. 54 szerző jelentetett meg ebben az időszakban legalább egy prédikációt. Legtöbb beszéd Szász Ferenc toliból származik (37), legalább 10 beszéd jelent meg Kolcsár Sándor, Simén Domokos, Török Áron, Kovács István, Jakab Dénes, Kedei Mózes és Gellérd Imre aláírásával.

Textusok

250 bibliai alapgondolat közül 62 az Ószövetségből, 188 pedig az Újszövetségből lett kiválasztva. Az ószövetségi textusok közel egyenlően oszlanak meg a történeti (23), a prófétai (22) és bölcsességi irodalom (17) között. Az újszövetségi alapgondolatok közül a legtöbb az evangéliumokból (128), azok közül is Máté evangéliumából (51) származik. A levélirodalomból (48) legnépszerűbbek Pál levelei, 39 alkalommal épülnek a beszédek innen merített textusokra.

A textusok megoszlása elsősorban az unitárius vallás sajátosságának következménye. A mi vallásunk középpontjában ugyanis az evangéliumokból megismerhető Jézus áll tanításával, példaadásával. Erre a központi szerepre utal az újszövetségi, azon belül is evangéliumi származású textusok gyakorisága. Máté evangéliuma bizonyára a Hegyi beszéd, illetve a tanítványok kiküldésének leírása miatt válik a legnépszerűbb forrássá.

Témák

A vizsgált időszak beszédeinek témái leginkább az emberhez, az egyénhez kapcsolódnak. Az egyéni erkölcsi követelmények hangsúlyozása, a szeretet, az őszinteség, a jóság, a kitartás erényeinek kiemelése képezi a leggyakrabban a beszédek lényegét. Arányaiban tekintve a prédikációirodalmat ritka az a beszéd, melynek témája a közösség, a gyülekezet, az együvé tartozás lenne, s szinte teljesen hiányzik a vallás, az egyház álláspontja a társadalomról, az államról, annak hibáiról, hiányosságairól. Amikor meg is jelenik a beszédekben a hazai társadalom fogalma, akkor is hamis és kényszeredett dicséret hangzik el, mely nyilvánvalóan nem képezi az akkori egyház társadalombírálatát: „Isten áldása nyugodjék meg egyházunk szabad életét biztosító Szocialista Köztársaságunk vezetőin és állampolgárain ... „³ A hazai társadalom képének hiányával ellentétben többször is felbukkan a nagyvilág gondjainak tárgyalása, elsősorban a háború és béke

³ Dr. Kovács Lajos: „Szólj, Uram, mert hallja a te szolgád!” KerMagv 87. évf. 54.

kérdésének tárgyalásával. A fegyverkezési verseny, a hidegháború, az újabb világegés veszélye többször is aggodó hangnemben említődik meg: „A világ reménysége az emberi jóakarat és békesség győzelme. Reánk is bízott ez az egyetemes ügy. – Ma még rettegtenek a valós tények. Az ember kimondhatatlanul nagy méretű fegyverkezése, a szembenálló felek egymás iránti bizalmatlansága, a kölcsönös gyanakvás, a nagyhatalmi mániából származó összes következmények, ... vigyázásra szólítanak.”⁴

Természetesen vannak témák, melyek a rendszer szorításának hatására nem kerülhettek számításba. Elsősorban a nemzeti ügyek, megemlékezések, valamint a hivatalos személyekkel, az állami vezetőkkel, politikusokkal szemben megfogalmazott bírálat hiánya szembetűnő, főleg ha ezt a kérdést az 1989-es fordulat utáni beszédek témáinak tükrében világítjuk meg.

Jellemző vonások

A szószék viszonylagos szabadsága

Az 1980–89 között megjelent prédikációkat olvasva kerestem azokat az utalásokat, jeleket, burkolt célzásokat, amelyekkel a prédikátorok a fennálló állapotok elleni tiltakozásukat fejezhették ki, természetesen olyan rejtett, finomított formában, hogy azok a cenzúra szigorú tűzpróbáján szerencsésen keresztül juszanak. Ezeket a célzásokat keresve döbbsentem rá e feladat nehézségére, hiszen néha a mai olvasó nem tudja eldönteni, hogy az előtte álló mondat, gondolat, szószerkezet a szerző szándékos, burkolt célzása, vagy pedig csak annak tűnik, az azt kereső, kutató ember olvasatában. Mindenesetre megállapítható, hogy, bár szigorúan ellenőrizve voltak az elmondott vagy közölt prédikációk, azokban a lelkésznek, a beszélőnek mégis abban a korban páratlan szabadsága, mozgástere volt, hogy tiltakozását, bírálatát megfogalmazza.

Így írhatott a Keresztény Magvető például W. E. Channing szavaival cáfolatot a vallásellenes kommunista szólamokra: voltak korok, amikor „a vallással úgy bántak, miszerint az az emberi értelem eltompításához vezetett”⁵, de az igaz vallás éppen az értelem Isten felé való megnyílását szolgálja.

Gál Gyula Keresztelő János alakját mutatja be: „Egyszerű külső megjelenésével is már magára vonja a figyelmet, de a nép széles körű érdeklődését főképp azzal ébreszti föl, amit mond, és ahogy mondja. [...] Hiszen olyan rég nem halott ez a nép prófétát beszélni [...] csodálattal települ lábaihoz a nép és nagy

⁴ Kolcsár Sándor: *Vigyázzunk!* KerMagv 86. évf. 209.

⁵ William Ellery Channing: *Istenhez való hasonlóság.* KerMagv 86 évf. 186.

figyelemmel hallgatja [...] egy magasabb erkölcsi felfogás szolgálatában áll.”⁶ Kimondatlanul ott érezzük e bemutatásban az ellentétet, amely János erényes, igazmondó alakja és a kor vezetőinek kétes erkölcsői, szavai, cselekedetei között feszül. Mintha csak a saját, hazugságokkal és üres, tartalom, igazság nélküli szólammokkal megmérgezett koráról írná a szerző, hogy rég nem hallott ez a nép prófétát beszélni.

Dr. Szász Dénes újévi beszédében korának emberét a babiloni fogságból hazafelé tartó, elerőtlenedett, reményét vesztett zsidó néphez hasonlítja: „Prófétai szóra szükség volt mindig, nemcsak a fogságból szabadultaknak, de a szabadságban élőknek is, és nekünk, akik nagy útra indulunk, és nagy feladatok előtt állunk.”⁷ Nem hangzik el, de mintha ott lebegne a gondolat: a mi népünk, az állszabadságban élők felé is szólnia kell állandóan a prófétai biztatásnak.

Kovács István szelídségről szóló beszédében azt állítja a jézusi evangélium terjesztésének milyenségéről szólva, hogy a legszebb eszme, tan is besározódik, ha erőszakkal próbálják azt terjeszteni: „Lehet bármilyen fennkölt, bármennyire szép és az embert boldogítani akaró egy eszme, egy hit, ha erőszakkal akarják az emberre kényszeríteni, akkor nyomban visszataszítóvá és használhatatlanná válik. Az erőszak alkalmazása minden eszmét megfoszt a hitelességétől.”⁸ A jézusi tanítás szelídséggel való terjesztésének módszeréről beszél ugyan, de könnyen kapcsolható e gondolat a kommunista eszmerendszer történetéhez: egy szép, fennkölt, az embert boldogítani akaró eszme volt, mely hitelességét éppen erőszakos terjesztésével veszítette el, s vált visszataszítóvá és használhatatlanná.

A háború és a béke gyakori emlegetése

A béke kérdése e kor prédikációinak kedvelt témája. Egyetlen olyan téma, amelyben a beszédek politikai, többnyire világpolitikai kérdéseket érintenek. Érezhető, hogy ennek a kornak egyik legfontosabb kérdése a hidegháború, s az azzal járó fegyverkezési verseny és békétlenség.

Lakatos Gyula adventi beszédében felsorolja, hogy mit vár a nyolcvanas évek embere? „Mi hát ma a legszükségesebb? A béke, mely az életet biztosítja számunkra. Mit várunk ettől az eljövendő karácsonytól? Hogy beteljesüljön az angyali szózat: „a földön békeesség” legyen. Ez a föld már annyi sok mindent látott: szegénységet, háborút, könnyet, szenvedést; de ha ma elszabadulnak a most

⁶ Gál Gyula: *Az Újtestamentum nyitánya*. KerMagv 86. évf. 199–200.

⁷ Dr. Szász Dénes: *Erősítsétek*. KerMagv 87. évf. 66.

⁸ Kovács István: *Boldogok a szelídek*. KerMagv 89. évf. 125.

még fékentartott pusztító erők, nem lesz több szegénység, könny, szenvedés a ma embere számára, csak a halál.”⁹

Dr. Roy Smith, az Unitárius Világszövetség elnöke erdélyi látogatása alkalmával egyházi beszédében aggasztó kérdéseket fogalmaz meg: „A legnagyobb kérdések egyike, mely a világ minden részében jelen van sokunknak ajkán és szívében, magára a létezésre utal. Van-e jövője földünknek? Vagy elkövetjük azt a megbocsáthatatlan bűnt és istengyalázást, hogy önmagunkat és az egész teremtet világot szétrobbantjuk? És ha sikerülni fog egy békésebb világot megvalósítanunk arra az időre, amikor a 21. század felvirrad, milyen lesz az a világ?”¹⁰ Később pedig megállapítja, hogy a megoldást csak akkor lehet megtalálni, a békének csak akkor lesz való esélye, ha annak kérdését nem elsősorban politikai, hanem vallásos szempontból közelíti meg az emberiség.

Advent sajátos nyelvezte

A szabadság látszatának fenntartására kényszerített, de valójában nemzeti, vallási és emberi szempontból is elnyomásban élő ember, lelkész számára advent nyelvezte, gondolatai, üzenete kiváló alkalmat nyújtott arra, hogy különösebb erőfeszítés nélkül beszéljen fájdalomairól és reménységéről.

Bálint Ferenc Keresztelő János szavait használja fel adventi beszédében. Először is leírja a zsidó nép körében uralkodó, kétségbeesés és reménykedés között hullámzó hangulatát: „Kívülről-belülről megtépett nép. Köröskörül csupa ellenség, mind elvesztéssel fenyegeti. Heródes, a farizeusok és a szadduceusok egyfelől, a mindenéből kifosztott nép, másfelől. Küld-e nekik szabadítót Isten és mikor? „Uram, hívlak téged; siess hozzám, figyelmezz szavamra” (Zsolt 141,1). Porig alázva csak Benned van bizodalmam, csak Te szabadíthatsz meg, szakad fel a sóhaj a szívekből.”¹¹ Később pedig mintha az ígélet sem a zsidó néphez, hanem az elnyomásban, szegénységben tengődő nyolcvanas évekbeli erdélyi magyar emberhez szólna: „Országukban háborúskodás folyik szüntelen. Gyűlölködés, nélkülözés napi kenyerük. De jön egy másik, amelyet Isten a szívükbe helyezett. Helyreáll a békesség, jóakarát, a munkáját imával megszentelő közösség, s akkor külső országuk is ilyen lesz. Békés, egymást segítő emberek közössége, mely szerzett javait emberi módon használja fel.”¹² Az elbeszélő jelen idejű igék még megrázóbbá teszik a két kor, a két állapot közötti hasonlóságot.

⁹ Lakatos Gyula: *A békesség fejedelme*. KerMagv 89. évf. 263.

¹⁰ Dr. Roy Smith: *Boldogok a békességre igyekezők*. KerMagv 93. évf. 123.

¹¹ Bálint Ferenc: *Készítsétek az Úrnak útját*. KerMagv 89. évf. 258.

¹² Uo. 259.

Hiányzó fejezetek

A vizsgált beszédek közül sok esetében az olvasó hiányérzettel marad. Hiányzik egy-egy fejezete, egy-egy alegysége a prédikációnak, mely egy olyan vetületét világította volna meg a tárgyalt témának, melyről nem volt szabad nyíltan beszélni. Sok esetben azonban szinte úgy érezzük, hogy a prédikáció eredeti formájában tartalmazta azt a bizonyos részt, de valaki – szerző vagy cenzor – mint-ha a megírás után kiollózta volna azt a prédikáció egységét ezzel megbontva.

Zsigmond Csaba Attila Káin és Ábel történetéből indul ki, és felteszi a kérdést: fejlődött-e valamit is az ember Káin óta, tudunk-e vigyázni egymásra? A beszéd elindul a bibliai kortól, feleleveníti Dávid király bűnét; ezután jelenkori világtörténelmi vonatkozásba helyezi a kérdést a 2. világháború szörnyűségeit említve. A nagyvilág a jelenben sem mentes az éhínségtől, s az emberiség ezért is felelős. S akkor következik a beszéd szerkezetében a törés. A szerző fokozatosan akarja egyre közelebb hozni a kérdést az egyénhez, de a nagyvilág viszonylatából nagyfokú meredekséggel vált át az egyén életére, s ez felébreszti az olvasóban a gondolatot: hiányzik valami, a közvetlen társadalmi helyzet elemzése. Kimarad a kérdés: vajon hazai társadalmunkban, hogyan tud, ha tud, vigyázni az ember felebarátjára.¹³

Nagy Endre a hitről írt beszédében a hit jeles példaadóit kezdi felsorolni. Jézus az első, aki minden akadályon és kétségen keresztül lépve végezte munkáját, mert volt hite Istenben és igazságában. Hasonlóképpen Dávid Ferenc is sok ellenségeskedéssel, rágalommal kellett szembenézzen, de hite átlendítette a nehézségeken. S akkor ennek a beszédnek is megtörik a természetes fokozatossága, mert egyből az egyénre irányítja a kérdést: Van-e hited? E beszédben bizonyára helye lett volna egy nagy nemzeti példának, a magyar történelemből átemelt, hit-tel igazságért küzdő példakép: IV. Béla, II. Rákóczi Ferenc, Bem József stb.

1989 utáni prédikációk

Szerzők

180 darab 1989 utáni prédikációt vizsgáltam meg. 61 szerző jelentetett meg ebben az időszakban legalább egy prédikációt. Legtöbb beszéd Simén Domokos tollából származik (30), legalább 5 beszéd jelent meg Kovács István, Pálfi Dénes, Szabó Dezső, Nyitrai Mózes, Lőrinczi Károly, Szabó Zoltán, Nagy Endre és Józsa Lajos aláírásával.

¹³ Zsigmond Csaba Attila: *Egymásra vigyázni*. KerMagv 87. évf. 132.

Textusok

201 bibliai alapgondolat közül 50 az Ószövetségből, 151 pedig az Újszövetségből lett kiválasztva. Az ószövetségi textusok közül legtöbb a történeti (23); a prófétai könyvekből 15, a bölcsességirodalomból 12 esetben indultak ki a prédikátorok. Az újszövetségi alapgondolatok közül a legtöbb az evangéliumokból (82), azok közül is Máté evangéliumából (32) származik. A levélirodalomból (53) legnépszerűbbek Pál levelei, 43 alkalommal épülnek a beszédek innen merített textusokra.

A textusok megoszlása ebben a korban is az unitárius vallás Jézus felé fordulását, az ő Isten-képének hirdetését hangsúlyozza. Erre a központi szerepre utal az újszövetségi, azon belül is evangéliumi származású textusok gyakorisága.

1989 után megnőtt a történeti könyvek használatának aránya. Ez magyarázható azzal, hogy az új, szabad, cenzúra-mentes rendszerben háborítatlanul nyúlhattak a prédikátorok a zsidó és a magyar nép történetének párhuzamához, több volt a történelmi emlékezés alkalma, amikor is a történeti jellegű ószövetségi könyvek szolgáltatták legtöbbször az alapgondolatot. Ugyanakkor Pál apostol leveleit is többet használja prédikációirodalmunk. E jellemző talán már a bomló, laza erkölcsű szabad társadalom ellensúlyozásának megnyilvánulása.

Témák

Az 1989 előtti időszakhoz képest új témák jelennek meg a prédikációkban, melyeknek tárgyalására addig nem adatott lehetőség, engedély. Elsősorban a magyarság, az erdélyiség, a kisebbségi lét kérdéseivel is lehet foglalkozni, s a legtöbb beszéd foglalkozik is ezzel a tárggyal.

A vallás és a prédikáció kiszabadul a templom és a Biblia zárt világából. Nyíltan, néha kegyetlen őszinteséggel elmondhatja véleményét a körülötte lévő világról, a társadalomról, a vezető rétegről. Szabadon használhatják a szerzők a magyar és az erdélyi történelem példáit, és sok esetben még történelmi eseményekre, alakokra való megemlékezés is alkalmat ad a prédikálásra. Érdekes témává válik a különböző vallások és felekezetek közötti viszony, a vallási türelem időszerű kérdései, s még az ún. szektákkal való viszony is terítékre kerül.

De nemcsak az 1989-es fordulat befolyásolja, változtatja meg a beszédek hangnemét, üzenetét. A századvégen élő ember sajátos élethelyzetei, problémái, válságai is megszólalnak: az elszigetelődés, az anyagiasság, az elvilágiasodás, a hitetlenség, az erkölcsi értékek viszonylagossá válása, a magány, a szenvedélyek, a közösségek belső bomlása. Ezeknek a kérdéseknek az unitárius keresztyén megvilágításában játszanak elsőrendű szerepet Pál apostol levelei, s az azokban fellelhető, erkölcsi tartásra, mértékletességre, közösségi összefogásra buzdító fi-

gyelmeztetések: „Egymás terhét hordozzátok” (Gal 6,2); „... egy test vagyunk a Krisztusban.” (Róm 12,5); „...ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami szeretetreméltó, ami jóhírű, ha valami nemes és dicséretes, azt vegyétek figyelembe!” (Fil 4,8)

Jellemző vonások

Két korszak

Két korszakot kell megkülönböztetnünk az 1989 utáni prédikációkat illetően.

Az első korszak tulajdonképpen az 1990-ben megjelent Keresztény Magvetők prédikációit öleli fel. Ez a korszak a reményteljes jövő felé való fordulás, a kirobbanó boldogság, az álmok, a tervek, a szabadság lelkesedésének ideje.

Dr. Kovács Lajos püspök 1990 február 4-én a román rádió magyar nyelvű adásában szólt híveihez és a hallgatókhoz: „Megelégedéssel mondhatjuk el, hogy egyházunk történelme folyamán és a legutóbbi évtizedekben egyaránt soha nem szakadt el a való élettől, hanem benne élt és ma is benne él annak lüktetésében. Kiindulópontunk mindig a feltétlen, legyőzhetetlen, Istenben való hit és bizalom volt.”¹⁴ Beszédében olyan szavak, fogalmak jelennek meg, melyek eddig szigorúan tiltva voltak: Erdély és magyarság.

Ugyanez a felhőtlen öröm és boldogság szólal meg – ezúttal egyházunk keretein kívülről – Dr. William Schulz beszédében, melyet január 14-én mondott el Marosvásárhelyen és Szabédon: „Nem tudom szóba foglalni, milyen boldog izgalom járta át szívünket, hogy újra visszajöhettünk Erdélybe, és veletek együtt lehetünk. Az elmúlt alkalommal 1987 tavaszán voltunk itt. Milyen más volt akkor az éghajlat, és nemcsupán az időjárást értem ez alatt. Milyen sokszor imádkoztunk mi távol Nyugaton, hogy ti itt Erdélyben, ha sokat szenvedtek is, a gonoszság erői ne diadalmaskodhassanak felettetek. És milyen nagy az örömünk, hogy itt lehetünk veletek, s együtt mondhatjuk: »Isten megmutatta igazságát«.”¹⁵

Dr. Donald Szánthó Harrington három pontban határozza meg a szabadság újjászületése utáni legégetőbb feladatokat: a vallásos élet újjáélesztése, a különböző, egymás mellett élő nemzetiségek testvériségének megvalósítása és az erdélyi falvak megerősítése és korszerűsítése.¹⁶

Kovács István az Oklándon tartott ökumenikus istentiszteleten mondott beszédében egy újabb fogalom bukkan fel, mely eddig tiltott szó volt: a zsarnokság.

¹⁴ Dr. Kovács Lajos: *Szeresd felebarátodat*. KerMagv 96. évf. 40.

¹⁵ Dr. William Schulz: *Az igazság diadala*. KerMagv 96. évf. 43.

¹⁶ Dr. Donald Szánthó Harrington: *A szabadság újjászületése*. KerMagv 96. évf. 45–46.

Beszédében idézi Lech Walesa és Vaclav Havel forradalmi gondolatait, köszönetet mond velünk együttérző és értünk imádkozó testvéreinkért, de figyelmeztet, hogy a forradalom csendben, szívben és lélekben, munkában és emberségben tovább kell folytatódjon.¹⁷

A második korszakban ez a lelkesedés alábbhagy. Az ember, s a prédikátor is, rá kell ébredjen arra, hogy messze van még az a tökéletes, eszményi világ, amelyről álmodozott a változást követő lelkes pillanatokban. Felbukkannak a szabadság sötét oldalai is: a túl nagy szabadság, a rosszul értelmezett demokrácia, a laza erkölcsök, a gyors meggazdagodásért meginduló kemény, megalkuvást nem ismerő küzdelem: „Sajnos a forradalmi láng csak szalmalángnak bizonyult, s olyan szélsőséges csoportosulások keletkeztek, amelyek gondoskodtak nemcsak a régi félelmek visszaállításáról, hanem megsokszorozásáról is! ... Ha félhetünk, hát elsősorban önmagunktól kell félni: meggondolatlan, elvszerűtlen, gerinctelen, számító, Istentől távol járó magatartásunktól... „¹⁸ „Elszabadult az erőszak, amely ártatlan embereket, békés otthonokat, de megmaradásáért küszködő népeket is kíméletlenül sújt. Nő a korrupció, a megvesztegetés és a megvesztegethetőség. A mások kihasználására, kijátszására, átverésére való törekvés eléggé mindennapossá vált. Kitermelődött, megjelent a „siker erkölcs” embertípusa, aki céljai elérése érdekében semmilyen eszköztől és senkitől sem riad meg. A „mindig szolgálatos lelkiismeret” mintha elszunnyadt volna.”¹⁹ Érezhető e sorok között a csalódás, a kiábrándulás. Érezhető, ahogy az egyház prédikátorain keresztül ráébred arra, hogy a '89-es fordulattal egy új kor kezdődött az egyház történelmében, de ez az új kor nem lesz könnyebb, sőt, néha sokkal keményebb, megpróbálabb kihívásokkal áll majd elénk.

Új alkalmak

A prédikáció hatásköre kitágul térben és időben. Nemcsak a templomban és nemcsak a vasárnapi istentiszteletek alkalmával nyílik lehetőség arra, hogy az egyház álláspontját kifejezze, hanem új lehetőségek adódnak az örömmüzenet hirdetésére. A rádió hullámain és a tévé képernyőjén is megszólalhat az unitárius evangélium. Ökumenikus alkalmakon együtt imádkoznak különböző felekezettű, sőt néha különböző anyanyelvű Isten-hívők. S nemcsak kimondottan, szoros értelemben véve vallásos alkalmakon adatik meg a lelkésznek a szólás lehetősége, hanem egyéb, világi eseményeken is lehetőséget kapnak: például az EKE ren-

¹⁷ Kovács István: *Testvérmek lenni a közös európai házban*. KerMagv 96 évf. 49–51.

¹⁸ Keresztes Sándor: *Ne féljetek!* KerMagv 97. évf. 214–216.

¹⁹ Dr. Rezi Elek: *Lelki méltóság*. KerMagv 101. évf. 75.

dezvényei²⁰ vagy 50 éves érettségi találkozó²¹. Ugyanakkor nemzeti ünnepeken és megemlékezéseken is megadatik a szólás lehetősége a lelkészeknek: március 15.²² vagy éppen a millicentenárium²³ alkalmával.

Új illusztrációk

1989 után már nem kell „megválogatni”, hogy milyen illusztrációval próbálja a szerző mondanivalóját megerősíteni. Az új illusztrációk három csoportját fedezhetjük fel:

a) idézetek: pl. Sík Sándor: „Ne hagyj, Uram, megülednem, / Sem eszmében, sem kényelemben. / Ne tűrj megállni az ostoba van-nál, / S nem vágni többre kis mái/magamnál.”²⁴ Tamási Áron: „Foglalkozik-e sokat a halállal? ... Mit tudhassak! Testemet elvesztem, azt az egyet tudom ... De benne van a hangjában, hogy ezt nemcsak tudja, hanem lélekben oda is adta. A hit már nem gyógyír neki, hanem a megfogható bizonyosság képében áll. Igen, átadta neki az uralmat.”²⁵

b) magyar történelmi példák: pl. Könyves Kálmán, IV. Béla, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István vagy Kossuth Lajos.

c) külföldi, nyugati példák: például a holland nép tenger ellen folytatott küzdelme, mint a felelősségérzet példája²⁶ vagy az amerikai társadalom rendezettsége, összhangja, mint az erdélyi viszonyok ellentéte.²⁷

Kinyíló láthatár

Az 1989 előtti beszédek többféle okból kifolyólag sokszor zártak, a bibliai alap gondolat körül keringőek, szárazak, színtelenek voltak. Ezzel szemben a változás utáni prédikációírásban új lehetőségek jelennek meg: új könyvek, verseskötetek kerülnek a lelkészek kezébe, szabadabban használhatják azokat, s a hívek, a hallgatóság igénye is a színesebb, változatosabb, élményekkel teljesebb prédikációk felé mutat.

Kovács István lelkiismeretről írott beszéde fényesen példázza e kinyíló perspektívákat. A szerző a következő illusztrációkat használja: Rockefeller és Onassis

²⁰ Simén Domokos: *A hegyek öröksége*. KerMagv 97. évf. 136–137.

²¹ Simén Domokos: *Neveden hívtalak... enyém vagy*. KerMagv 103. évf. 149–151.

²² Simén Domokos: *Ne féljete, Istenre emlékezzetek*. KerMagv 101. évf. 79–81.

²³ Sík Sándor: *E talpalatnyi föld jogunk*. KerMagv 103. évf. 61–64.

²⁴ Kovács István: *Újjonnan kell születnetek*. KerMagv 99. évf. 171.

²⁵ Szabó László: *Az élők Istene*. KerMagv 103. évf. 247.

²⁶ Szabó Zoltán: *Kockázatvállalás – felelősség*. KerMagv 101. évf. 81–83.

²⁷ Simén Domokos: *Isten harangjai vagyunk*. KerMagv 101. évf. 155.

alakja, idézetek Csíki Lászlótól, Berde Mózsától, Deák Tamástól, Király Lászlótól, egy Kiss János által írt novella, egy történet egy magas hivatalnokról és egy másik a balga vadászról.²⁸

Összehasonlítás

Dolgozatom végén három pár beszédet választottam ki. 1989 előtti és utáni hasonló témájú beszédeket hasonlítok össze, hogy nyilvánvalóvá váljon: mi az, ami hiányzik az egyikből, illetve mi az, ami többlet a másikban.

Az első pár beszéd a nyelvről, a szó hatalmáról, erejéről szól. Kedei Mózes 1989-ben jelentette meg *A nyelv ereje* című beszédét. Egy évvel később, de merőben új történelmi helyzetben Simén Domokos *Az élő beszéd* címmel írt a szóról, a nyelvről prédikációt. Mindkét prédikáció a beszéd, a szó fontosságának kiemelésével kezdődik, s ezt a gondolatot a beszélni még nem tudó csecsemők, illetve a némák kinszenvedésén keresztül erősítik meg a szerzők. Hasonlóképpen megállapítást nyer mindkét prédikációban, hogy a beszéd, a szó egy eszköz, mellyel jót és rosszat is cselekedhet az ember, de Isten azért bízta ezt az eszközt gyermekére, hogy azt a jó szolgálatába állítsa. A különbség a nyelv, a szó rosszra való felhasználásának lehetőségei között mutatkozik. Az 1989 előtt íródott prédikáció nem beszél a nyelv félrevezető hatásáról, nyilvánvalóan azért, mert még egy olyan rendszer uralma és figyelme alatt íródik, amely szinte tökéletességig fejlesztette a hazug, félrevezető, manipuláló szavak, beszédek művészetét. Simén Domokos 1990-ben viszont már elmondhatja: „Olyan eszközzé tettük a szavak hangszerét, melyből, mint az összetört hegedűből, kiesett a „lélek”. Az érvényesülés ijesztő álarca lett a magunk igazi énjének a fedezésére és az embertársak félrevezetésére. Szó-kombájnunk állandóan csépel, még ha vetésünk sincs, aratnivalót remélünk vele. Isten az élet gazdagítására adta ezt a tehetséget, s mi leszegényítjük vele magunkat.”²⁹

A második pár beszédei a hatalomról szólnak. 1986-ban Jakab Dénes a *Miatyánk zárószavai* alapján beszél a hatalomról, és szembeállítja az emberi hatalmat az istenivel. 1993-ban Simén Domokos *Hatalom a lélek* című beszédében ugyanerre tesz kísérletet, de már sokkal szabadabban. A változás előtt íródott beszédben az emberi hatalmat a szerző csak az egykori királyok képében jelenítheti meg, míg Siménnek megvan a szabadsága arra, hogy rámutasson azokra, akik anyagi vagy hivatali előnyeikkel visszaélve jogtalan és erőszakos hatalmat gya-

²⁸ Kovács István: *Élő lelkiismerettel*. KerMagv 97. évf. 218–220.

²⁹ Simén Domokos: *Az élő beszéd*. KerMagv 96. évf. 119.

korolnak mások felett. A végkövetkeztetés mindkét esetben ugyanaz – az isteni, a lélek hatalma minőségében különbözik az emberi hatalomtól –, csak az eszközök sokkal színesebb szabadsággal kínálják fel magukat az új korban: „Soknak állásából adódó hatalma van. Gondolok a régi és új királyokra, államelnökökre, kikre az ország és népe volt rábízva, és hatalmukban volt boldogságot vagy boldogtalanságot osztani népüknek.”³⁰

Végül pedig az angol unitáriusok és az IARF képviselőiben Erdélyt többször is meglátogató Dr. Roy Smith két beszédét hasonlítanám össze. Mindkettő ugyanarra a textusra – 1Kor 12 – épül, s a címek is hasonlóak: Egy test tagjai vagyunk, illetve Sok tag van ugyan, de egy test. A két beszéd között az eltérés a történelmi kontextus. Az első, 1983-ban hangzott el, s benne csak óvatosan lehetett megfogalmazni azt, hogy a világ szabadelvűen gondolkozó vallásos közösségei testük egy tagjának tekintik az erdélyi unitáriusok közösségét. 1990-ben viszont nyílt örömmel lehetett erről beszélni, s megerősíteni a gondolatot, hogy a világ vallásos közösségei együtt éreztek az erdélyiekkel, s most együtt örvendeznek és reménykednek velük: „Ezek az egyedülálló történelmi események annak nagyszerű bizonyágai, hogy az emberiség életében az emberi lélek és szellem előbb vagy utóbb mindig diadalmaskodik. Újra bizonyossá vált, hogy a lélektelen, kegyetlen politikai rendszerek előbb vagy utóbb megsemmisülnek; hogy az elnyomásnak és kegyetlenségnek egyszer meg kell szünnie; hogy a jónak a rossz felett győznie kell; hogy el kell jönnie annak az időnek, amikor a világot a szeretet és békesség szelleme újjá fogja teremteni. Ez pedig kizárólag rajtunk, embereken múlik.”³¹

Végszó

Az egyház és annak szolgálatában álló lelkészek minden körülmények között, alkalmas és alkalmatlan időben egyaránt kötelességüknek kell tartásuk a jézusi örömmüzenet hirdetését, az isteni rend beteljesülését. Volt idő, amikor ezt a sorok között, jelekkel, jelképekkel, a közösség számára felfogható kódolt üzenetekkel lehetett csak véghez vinni. És van a jelen, amikor szabad a szó, de annyi zaj, lárma, szócséplés tölti be a világot, hogy az emberek azt sem tudják kire és mire hallgassanak. „... néhány éve, különösen Európa keleti felében, valami új, valami más, valami a mi nemzedékünk számára csak lassan, nehezen és homályosan kibontakozóan van megvalósulásban. Az egyének és népek

³⁰ Simén Domokos: *Hatalom a lélek*. KerMagv 99. évf. 113.

³¹ Dr. Roy Smith: *Sok tag van ugyan, de egy test*. KerMagv 96. évf. 189.

zavarban vannak; félünk, de bizakodnunk kell, sokszor kétségbe esünk, de reménykednünk kell, keressük a helyes utat, de nehezen találjuk meg ... Keresünk a segítséget: idegeneknél, várjuk azt társadalmi szervezetektől, egyházaktól, hatalmaktól ... Pedig gondjainkat mi kell megoldjuk, és meg is oldhatjuk, ha mindnyájan figyelünk Péter pünkösdi figyelmeztetésére: „...vegyétek füleitekbe az én beszédimet!” E beszéd a Jézus tanítása, mely megtanít: bízni; bátorít, utat mutat, békét teremt, felelősségtudatot ad, hűségessé tesz, hittel tölt el, becsületre, szeretetre nevel. És több segítséget ad egyénnek és az egész emberiségnek az idegeneknél, szervezeteknél, hatalmaknál, minden földi érdek vagy ellenszolgáltatás várása nélkül, mert Jézus a legnagyobb hatalom, jóság és szeretet: Isten felé vezet. Ámen.”³²

Felhasznált forrás

Keresztény Magvető 86. évf.–105. évf. (1980–1999).

³² Szabó Zoltán: *Figyeljete a beszédre*. KerMagv 100. évf. 116.

Mindenkivel megtörténhetett már, hogy benne élő gondolatainak, megérzéseinek egy részét nem tudta megfogalmazni. Olykor viszont egy könyv, egy színielőadás, egy film vagy egy véletlen kapcsán szembetalálkozott a maga egyéninek és bensőségesnek tartott, de immár formába öntött, mások által kimondott véleményével. Milyen hálás ilyenkor az ember! És milyen könnyen zászlajára tűzi a továbbiakban azt a „megfogalmazottat”, ami valahogy már előtte is az övé volt. A Budapesten élő és szolgáló Pál Ferenc katolikus pap istenképzetekről szóló előadásával is sokan lehettek így. A hallgatók nagyokat nevettek és mélyeket hallgattak – ahogy minden jó előadáson szokás.

ISTENKÉPZETEK FOGSÁGÁBAN

Igen komoly téma került a górcső alá, amely végső soron minden embert érint, mégis viszonylag kevés szó esik róla. Talán mert annyira személyes, hogy tabunak számít. Ez viszont ál-érv, hiszen számos probléma adódhat az istenképzetek reflektálatlan működéséből, és ha nincs bátorságunk és „alkalmunk” megvizsgálni őket, e problémák sosem oldódnak meg. Nem egyszer találkozhattunk istenünkben csalódott emberekkel, akik mit sem törődve a külvilág rosszalló tekintetével káromkodnak vagy törnek-zúznak, míg útjuk végén rájuk nem mosolyog a nyugalmat és szabadulást hozó halál.

Pál Ferenc a következő történettel vezette be előadását: Mózes és Isten a kivonulás után a Sínai-hegyen „beszélgetnek”. S mivel Mózes nagyon késlekedik, a nép összeadja az aranyat, borjút önt belőle és imádni kezdi. Ekkor így szól Isten Mózeshez: „Indulj, menj le, mert elromlott a néped, amelyet kihoztál Egyiptomból. [...] Látom, hogy ez a nép kemény nyakú. És most hagyd, hogy fellángoljon ellenük haragom és végezzek velük. De téged nagy néppé teszek.” Mózes pedig válaszol: „Miért gerjedsz haragra Uram, néped ellen, amelyet nagy erővel és hatalmas kézzel kihoztál Egyiptomból? Ne mondassák az egyiptomiak: vesztükre vitte ki őket az Isten, megölte őket a hegyek között, és eltörölte őket a föld színéről. Múlják el izzó haragod, szánd meg népedet, és ne hozz rá bajt! Emlékezz szolgálóidra, Ábrahámra, Izsákra és Izraelre, akiknek önmagadra esküdtél, és azt ígérted: Úgy megsokasítom utódaitokat, amennyi az égen a csillag, és örökké birtokukban lesz az az egész föld, amelyről azt mondtam, hogy utódaitoknak adom.” Az Úr pedig megfogadta Mózes tanácsát, és nem hozta népére a bajt, ahogy korábban tervezte. (2Móz 32,7–14)

Ha ebből a szentírási szövegből indulunk ki, azt mondhatnók: Isten befolyásolható, gyenge, korrupt, gyerekes, bosszúálló, bizonytalan, túl emberi...

Pál Ferencet idézve: „Azt látjuk, hogy Isten érzelmi intelligenciája a nullán van, konfliktuskezelő képessége gyöngé, frusztrációtűrése kritikán aluli.” Míg Mózes bölcsnek, türelmesnek, logikusan érvelőnek, magabiztosnak és bátornak tűnik nekünk. Az előbbi felsorolással csupán az a baj, hogy az efféle jelzőket rendszerint fordítva tulajdonítjuk a szereplőknek, az emberhez a hibákat, Istenhez pedig a jó tulajdonságokat rendeljük hozzá. Akiről itt a Szentírás beszél – vonhatjuk le a következtetést –, biztosan nem az Isten.

Ez a szentírási rész csak arról beszél, amiről az unitáriusok már rég így vélekednek: hogy Mózes, illetve ennek a könyvnek a szerzője *hogyan látja* vagy *hogyan látta* Istent. És még így is sokat nyerünk azzal, ha megtudjuk például: *Jézus* milyennek látta Istent?!

Meghunyászkodás és szómágia – a meghittség túloldalán

Az istenképzetek – Pál Ferenc összefoglalása szerint – rétegszerűen élnek bennünk, az alsóbb rétegek tudattalanul vannak bennünk, a felsők tudatosan. Az Istennel való viszonyunk viszont teljesen földolgozatlan, valóban föltáratlan. Annyit tehetünk, hogy elkezdünk reflektálni ezekre a képzeteinkre, és főleg arra a meghunyászkodó magatartásunkra, ahogyan ezekkel a képzetekkel kapcsolatban „viselkedünk”.

Az emberekben, ha az istenképzetetről szó esik, egyfajta ambivalens érzés kap lábra: rendben, vizsgálódjunk, lázadhatunk is, de azért óvatosan, ne mondjunk ki semmi olyant, amit megbánnánk... Megjelenik tehát a félelem, mert többé-kevésbé függő helyzetben vagyunk ezektől az istenképzetektől. Bizonyos értelemben a Szentírás is megerősítést ad, hiszen az Ószövetségben számos olyan mondat van, amely így kezdődik: „Ezt mondta Isten...” Jaj, ha Isten mondta, akkor az más... – Ez a szómágia. Archaikus, gyermeki, mágikus viszonyban vagyunk ezekkel a képzetekkel, amelyek mindannyiunkban benne élnek. Úgy őrizgetjük magunkban, mint a pici gyermek az anya képzetét, amelyben természetesen van pozitív és negatív elem is – de leginkább azt mondhatnók: csimpaszkodunk a képzetekbe, legyenek akármilyenek, mert hát mégiscsak istenképzetek. Pál Ferenc hasonlata szerint: kapaszkodunk beléjük, mint a kismajom a szőrányába. Ez a függő viszony a képzeteinkkel egyben kizárja az Istennel kialakítható valódi meghittséget. S ezek a képzetek egészen odáig „merészkednek”, hogy megszállva tartanak minket, mi pedig majdhogynem bálványozzuk őket.

Az Újszövetségben Jézus gyakran ördögöt űz, mert az megszállva tartja az embert. De vajon Isten vagy Jézus belép-e a megszállottság helyére? Ha van egy alkoholista, aki leteszi a poharat, Isten vajon belép-e *az alkohol helyébe*? A hall-

gatóság közül valaki azt felelte: Igen. – Esze ágában sincs oda lépni – folytatta Pál Ferenc. – Vegye föl a pálinkásüveg alakját?... *Pálinkásüvegisten!* Éppen hogy nem lép be oda, hisz csak akkor tud meggyógyulni az illető, ha az a hely üresen marad. Az előadó tanúságot tett róla, hogy a maga (nőtlen) papi életébe Isten soha nem lépett be *nő helyett*. Jézus is, miután meggyógyít valakit, gyakran azt mondja: most menj el! Átadja anyjának-apjának, hazaküldi. Isten sem akarja, Jézus sem akarta, hogy klinikai értelemben *dependensek* legyünk tőle.

A kettős világ istenei

Istenképzeteink lehetnek negatívak és pozitívak. A negatív istenképzethez tartozik például a *bíróisten*, a *büntetőisten*, a *halált hozó isten* és így tovább. A negatív képzetek értelmetlen kérdésekhez vezetnek, amelyek rossz válaszokat szülnék. Gyakori például ez a kérdés: „Miért büntetsz, Istenem?” Rossz, mert a kérdésben megalapozatlan állítás rejlik: Isten büntet. Torz, negatív képzetből fakadó kérdés tehát, amelyet az illető kritikátlanul, reflektálatlanul igaznak tart.

Csakhogy gyakran a pozitív képzetek előhívása is nehézségeket teremt! Bizonyos pozitív képzetek ugyanis ugyanannak a mágikus világnak a másik oldaláról szólnak, mint az imént említett negatívak. Ilyen például a „jótündéraryahal-isten”. Ennek változatai: „jószerű-isten”, az „ideális isten” – mindkettő a vágyainkból és nem a tapasztalatainkból születik. Idealizálunk, amikor nincs elég erőnk szembenézni a realitással, és azért tesszük, hogy bizonyos érzelmi pozitívumokhoz jussunk, hogy megnyugtassuk magunkat. Istent nagyon könnyen lehet idealizálni – ha nem Őt, akkor kit? „Értelek-isten”. Neki nincs is önálló léte, csak azért van, hogy értünk, értem éljen... A „bűnbak-isten” nagyon rendes, aranyos. El lehet rajta verni a port. Ha nem akarok reálisan látni az életemben, akkor szidom az Istent: ő a hibás mindenért. Legalább levezetődik a harag! Ez egy nagyon „rendes” istenképzet, mert hagyja, hogy utálni lehessen. Az „engedékeny istenen” uralkodhatunk, mert mindent megenged. Megcsalhatom? Lehet? Lehet. A „megbocsátó istennek” pedig mindig csak az elnézésen keresztül van realitása. A „jóságával szerető isten” annyira jó, hogy még engem is szeret, bár egyáltalán nem érdemlem meg, de annyira jó. A „pihepuha istennek” nincsen semmilyen tartása. Aztán van a „tudodhogyszeretlek-isten”. Amikor kezdenék szót érteni vele: nem tudom, miért volt így, ez nagyon nehéz nekem... akkor jön és azt mondja: „tudod, hogy szeretlek”. Persze, tudjuk, hogy szeret, csak nem érezzük. A „függésben tartott isten” az, akit mágikus gyakorlatainkkal manipulálhatunk. Aztán van a „következmények nélküli isten.” Aki mindenre mosolyog, s azt mondja: nem baj.

És magunk is könnyen folytathatnánk a pálferenci sort, bővíthetnénk az istenképzetek sorát, akár keverve a pozitív és negatív vonásokat. Könnyen felöltik a „motorikusisten” képzete, akinek csupán el kell mondani esténként a Miatyánkot, s azzal egy napra „le van tudva”, számítani lehet rá. Viszont, ha elmarad az imamormolás, akkor nyomban ok adódik a büntetésre.

Mielőtt tovább folytatnánk a sort, álljunk meg egy percre – főleg ha lelkészek, pszichológusok, segítő foglalkozásúak vagyunk –, és gondoljuk át, hány-szor nem láttunk magunk előtt más célt, mint hogy ezeket a mágikus, a gyermekkori világban gyökerező pozitív képzeteket előhozzuk és megerősítsük!

Mire képes az isten(kép)?

Valóban nagy eredmény az, amikor valaki az életét agyonrettegte egy „halált hozó isten” vagy egy „ítélkező isten” miatt, s egyszer csak eltör belőle egy „jóisten-képzet”. A kezdeti örömről túl viszont újabb problémák fakadnak belőlük – és itt már visszatérünk ugyancsak Pál Ferenc gondolataira: arra például, hogy a pozitív istenképek magukkal hordozzák az árnyékukat is. Most éppen szeret, de mi van, ha holnap nem? Magunkban hordozzuk a félelmet: mikor kerekedik fölül ennek a képzetnek az árnyoldala? Mintha a „jóisten” a „rosszistennel” harcolna, és vajon a „jóisten” erősebb lesz-e? A másik lehetséges baj az, hogy minden erőnkkel meg akarjuk védelmezni ezeket a pozitív képzeteket, és lesz egy kifejezetten aranyos istenünk, akit tudatosítunk, és egy kifejezetten nem aranyos istenünk, akit száműzünk a tudattalan világába – ahol él és virul, s így továbbra is függésben tart bennünket. Egy másik probléma abban áll, hogy ezek a pozitív képzetek gyakran nem állják ki a tapasztalat próbáját. Nagyon jó, hogy a Szentírásban felmerül a mennyei Atya meg a „jó pásztor” képzete, de nem oldja meg a nehézségeinket, sőt a bennük való bizalomnak legalább három negatív következménye lesz: ha Ő olyan jó pásztor, és mennyei Atya, akkor miért van ennyi igazságtalanság a Földön? A következő, hogy akkor miért nem szeret jobban? És ha annyira jó, akkor miért van az a sok rossz?

Ameddig a negatív képzeteink tudatosan bennünk vannak, és azok igazgatnak bennünket – ezek a problémák nem merülnek föl. A félelmetes Istennel megpróbálunk „lavírozni”, s ha lavírozunk, akkor egész jól megvagyunk. Ha azonban Istentről egyoldalúan azt mondjuk, hogy jó, ebben a pillanatban megjelennek a felvázolt problémáink, és kirajzolódik az igazság, a jóság és a szeretet kérdése. Mikor „odavagyunk”, szenvedünk, s azt mondjuk: az Isten jó, akkor ennek a mi tapasztalati szintünkön az az eredménye, hogy el kell idegenedni magunktól. Elkezdjük védelmezni az egyoldalúan pozitív istenképzetünket ma-

gunkkal szemben, magunk fölött kezdünk ítélkezni, s ez visszavezet bennünket az eredeti félelmeinkhez: a magunktól való elidegenedettséghoz, a kiszolgáltatottsághoz. Elkezdjük a ún. Jóistent a realitások *ellen* használni, ilyenkor a természet kifut a lábunk alól. Pedig vannak egyszerű realitások: a betegség természetes, a halál is természetes, a szerencsétlenség is természetes.

Nagyon jó, hogy van pozitív istenképzetünk, a gyerekek is szüksége van aranyhalra, meg jó tündérre. De ez a mi valódi felnőtt-istenkapcsolatunkat nem elégíti ki, annak a nehézségeit már nem oldja meg.

Elfogadni Isten „hibáit”

Az előadás hallgatói között voltak, akik kritikusan hallgatták Pál Ferenc atyát, mások el voltak ragadtatva, próbálták egy szavát sem elszalasztani, de mindenben ott volt az a mélységes vágy, kíváncsiság, hogy akkor mi a jó, hogyan kell képzelni, mit kell csinálni? És megérezvén ezt az úrt, várakozást, Pál Ferenc rátért erre vonatkozó meglátásaira, tapasztalataira.

Az istenkapcsolat egy folyamat – hiszen kapcsolat. Nem „pontoszerű” hit. Szoktuk kérni az Istent, hogy segítsen, s ha nem segített, akkor csalódunk... Ez a pontoszerű hit.

Az Újszövetségben Jézusnak is vannak megdöbbentő történetei, de ha jól megvizsgáljuk, akkor egyszerűen csak *realitások*. Pál Ferenc, mint mondta, össze akarja gyűjteni Jézus összes ilyen „megdöbbentő” történetét, hogy egyetlen szempontból értelmezze: milyen realitást hordoznak.

S itt eljutottunk a lényegbe vágó kérdésig – *mit lehet tenni?*

Először is tudatosítanunk kell magunkban – mint ahogy ezt most is tesszük – azt, hogy mindig képzetekkel (reprezentációkkal) bajlódunk. És ha őszinték vagyunk magunkhoz, belátjuk, hogy fogalmunk sincs, kicsoda Isten. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valakivel, akit nem ismerek, ne lehetnék kapcsolatban. Ez így van az élet más területén is: egymást sem ismerjük, mégis kapcsolatban vagyunk. Ugyanakkor vegyem komolyan a magam tapasztalatait, és saját tapasztalataimból kiindulva egy meghitt kapcsolatnak a törvényszerűségei szerint kezdjek el működni, fölntartani a kapcsolatot Istennel.

Nagyon fontos, hogy legalább annyira őszinte legyek Istennel, mint magammal. És legyek hajlandó „megbocsátani” Istennek, akár az embertársaimnak. És el kell fogadnom Istent feltétel nélkül, a „hibáival” együtt. Nincs baráti kapcsolat, ha nem fogadom el a társat hibáival együtt – s akkor Istent hogy tudnám?

A fejlődés néha fáj

A *Magvető* olvasója szemében furcsának és idegennek tűnhet az egyik előbbi kijelentés. Megbocsátani? Én? Istennek? Hát ki vagyok én? Ez az egyik legnagyobb emberi kérdésünk, amire ha úgy válaszolunk, hogy *senki*, Istenhez képest senki, akkor az valóban így van: úgy eltörpítjük és függő viszonyba helyezük magunkat, hogy érdemi kapcsolatra és kommunikációra ebben a „felállításban” valóban nem vagyunk alkalmasak. És hát vannak az Istennek hibái? Milyen isten az? Akkor nem imádnám, ha nem lenne tökéletes! De mi jobb? Egy tökéletes és halott Istent imádni, vagy egy hibákra is képes, élő Istenhez ragaszkodni? Döbbenetes, félelmetes és lázító dolgok ezek, mert mint említettük nagyon függünk és ragaszkodunk a szükségünk diktálta istenképzetünkhöz. Szükségisten – bátor kodunk újabb kifejezésmódra. De nézzük tovább!

El kell fogadnom, hogy mondhat nemet is – *szabad* neki nemet is mondanival! És mivel olyan, mint egy igazi nő meg férfi: időre van szüksége ahhoz, hogy igazán mély dolgokat tudjon mondani. Időre és térre. Fontos az is, hogy ne akarjak uralkodni fölötte, és birtokolni se akarjam. Fogadjam el, hogy nem old meg minden nehézséget az életemben. Melyik kapcsolat old meg minden nehézséget az életemben? És vállalnom kell a vele való kapcsolat kockázatát. Kapcsolatban lenni: kockázat. Az ember mindig az önazonosságát veszélyezteti. Ugyanakkor tudnom kell, hogy a fájdalom a kapcsolat fejlődésének velejárója. Egyetlen kapcsolat sem tud anélkül fejlődni, hogy néha ne fájjon.

Partnere és társa kell hogy legyenek Istennek: felnőtt-gyermeke. Ez a másik gyakori képlet-képlet: Istennek a gyermeke vagyok. Csak azt felejtjük el hozzátenni, hogy *felnőtt* gyermeke. Az istenkapcsolatban egy kölcsönösség irányában kell haladni. Ő is kérhet néha tőlem, nem mindig csak én tőle. Nem *feladnom* kell neki magam, hanem *átadnom*. És teret kellene adnom annak, amihez kedvem van a vele való kapcsolatban, például több teret kellene hogy engedjek a játékosságnak.

Lényeges az is, hogy az ember maradjon meg a saját tapasztalatnál, még akkor is, ha az ellentmond egy teológiai, filozófiai kijelentésnek. És a fentiekben bizony nem egyszer ellentmondottunk teológiáknak, filozófiáknak, de az emberi tapasztalatnak nem. Ez nem azt jelenti, hogy új teológiát írunk, hanem merjük azt a feszültséget is megélni, ami egy ilyen kijelentéssel jár: „Istenem, nem látlak jónak. Most épp nem.” A képzeteinkben levő ellentmondást nem kell feloldani, mert csak így maradhat az istenképzet élő, és így kerülhetjük el a tőle való feltétlen és káros függést. A negatív képzeteket is szabadon lehet kezelni.

Cél: a biztos kötődés

Jung szerint a *kultúrkereszténységet* ismerjük; de milyen lehet a *természetes kereszténység*? Azt, hogy a szülő hogy képviseli Istent, ismerjük, de hogy képviseli a bennünk élő gyermek? Szükségünk van olyan nagyon egyszerű válaszokra, amelyeket a bennünk élő szülő is igaznak tart, de a bennünk élő gyerek is el tud fogadni.

Pál Ferenc megfogalmazása szerint ördögűzés helyett néha „istenűzésre” van szükség. Nyilvánvalóan zsákutcába juttató istenképzetek eltávolításáról van szó, amelyektől hasznos kritikus távolságot tartani.

Ő kereszteléskor meg szokta kérdezni: „Azért hoztátok el ide a babákat talán, hogy a keresztelés révén Isten gyermekévé lehessen? Hát... kár volt. Egészen kár volt, mert ezek a pici babák, szerintem most is Isten gyermekei. Hogyha ezeket a babákat azért kellene megkeresztelni, hogy Isten gyermekei legyenek és Isten szeresse őket, akkor én ilyen Istenben nem szeretnék hinni, és főleg papja nem lennék.”

Az istenkapcsolatban a biztos kötődés irányában kell haladni. Az megeshet, hogy elbizonytalanodom *magamban*, s az is lehet, hogy elbizonytalanodom *Istenben*. A kapcsolatban azonban nem volna szabad elbizonytalanodni, a kötődés biztos kellene hogy legyen. El kell köteleződnöm az Istennel való kapcsolatban, járjon bármivel is.

Viszont az Istennel való kapcsolatba ne képzeljünk bele többet, mint kellene, az „Isten nevét hiába föl ne vedd” parancsolat erre is vonatkozik – ért mondanójának végéhez a fiatal pap.

A bennünk élő istenképzetek tehát realitást képeznek számunkra, és sajnos nincs más, jobb utunk Istenhez, mint a képzeteink. Rájuk fektetjük hitünket és bizalmunkat. Nagyon fontos alapjai életszervezésünknek, ezért ajánlatos megvizsgálunk. Ha csupán egy istenképzetet részesítünk kitüntetett előnyben, akkor jogosan merülhet fel az a gyanú, hogy nem élő Istennel vagyunk kapcsolatban. És ha több képzet is él bennünk, mennyire aktív, és „reális” a viszony. Valószínűleg sokat nyerhetünk, ha nem hagyjuk kényelmünk áldozatának ezen kérdéseket, és talán máris úton vagyunk, hogy elkerüljünk néhány felvázolt hitelsekélyesítő, az életet is befolyásoló veszélyt.

Nem jár ez vajon a hit erejének megcsappanásával? Mi lesz, ha a látszólag élő istenképzet (is inkább) meghal, s mi ott maradunk hitetlenül, istenképzet nélkül? Mi lesz, ha nem találunk hiteles istenképzetet, amelyben hinni tudunk? Ezzel a vizsgálódással tárgyiasítjuk Istent, s az ezáltal elhagy minket... Ha ez bekövetkezik, akkor vajon ki hagy el kit? Ki adja fel a keresést?

Amúgy istenképzetek nélkül is élnek emberek, akik vállalják is ezt, és magukat vagy az embertársaikat, a társadalmat hibáztatják bajaikért – s ez mindenképp realisabb megoldás, mint „felhőkbe löni a nyilakat”. Persze, nehéz kérdés lenne eldönteni keresztény hitvallásunk szemszögéből, hogy melyik a rossz és melyik a rosszabb.

Mindenesetre a kettősségek mögött ott van az a nagybetűs Valaki, akit jó keresni, akivel jó együtt lenni, akire jó időt, teret, energiát, figyelmet szentelni, és akitől élő kapcsolatban lehet csak tanulni. Alapvetően nem a Szentírás, nem az egyházak, nem is a lelkészek, tanítók, hanem mi magunk vagyunk felelősek a bennünk élő vagy működő istenképzetért és az Istennel való kapcsolatunk minőségéért. Hogy milyen más egy élő, változatos, fejlődést biztosító, erős kapcsolat, mint egy függésen alapuló, kiszolgáltatott, szenvedéssel, feszültséggel és félelmekkel telített, annak csak a személyes tapasztalás a megmondhatója.

KOC SIS TÜNDE

Szószerk – Úrasztala – Szerktartások

SZÁSZ FERENC

ISTEN ORSZÁGA – TEGNAP ÉS MA¹

„Az Isten országa tibennetek van.” (Lk 17,21)

Kedves Testvéreim, Atyámfiak, Ünneplő Gyülekezet!

Bizonyára ismerős számotokra az a sláger, amely szerint „mindenkinek van egy álma”. Hadd áruljam el nektek, hogy soha nem szerettem ezt a lapos, leegyszerűsített és kézenfekvő közhelyet, bár gyakran az én szívemet is megdobogtatta. Egyrészt érzélgősnek találtam és találok, másrészt vallom, hogy kétszeresen kisebbségi mivoltunkban nagylelkűeknek kell lennünk magunkhoz: miért ne lenne egy valamirevaló unitárius embernek egyszerre több álma is?

Ilyen, teljesen valószerűtlen, az álom szintjére sem jutott, kőszá ábrándozás volt részemről az – s néhány kollegámmal meg is osztottam –, hogy ha egyszer megadatnék számomra a kegy, hogy Csíksomlyón több százezer ember előtt szólhatnék, másnap boldogan kérném a nyugdíjazásom: ilyen egyszeri és megismételhetetlen alkalom után nyugodtan szegre akaszthatnám a palástom, nem volna, nem lehetne több mondanivalóm.

Egyáltalán nem álmodtam azonban arról, hogy valaha is Szejkefűrdőn, egyházunk és az unitáriusok egyetemessége, ez ünneplő gyülekezet színe előtt szolgálhatok, pedig unitárius szempontból ez hasonló megtiszteltetés: hadd köszönjem meg egyetlen mondatban e visszautasíthatatlan felkérést a rendezőknek.

„Isten országa tibennetek van” – mondja Jézus a farizeusok kérdésére, s bár most nem térhetek ki rá, miért éppen Isten országa Jézus tanításának, az evangéliumnak a központi magva, lényege, a felkérés után azonnal tudtam, hogy e tömör jézusi kijelentés lesz beszédem alapgondolata. Annál is inkább, mert Jézus lényegében tanítványaira vonatkoztatja válaszát, az akkoriakra és minden-

¹ Elhangzott Szejkefűrdőn, 2009. augusztus 9-én, az Unitáriusok XI. Találkozóján.